

Εβραϊκές Αναμνήσεις στις Γειτονιές της Αλεξανδρούπολης & το Ολοκαύτωμα

Άρθρο του Ηλία Τζιώρα, Υπ. Διδάκτορα Ψηφιοποίησης Πολιτιστικής Κληρονομιάς & Τοπικής Ιστορίας (Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου)

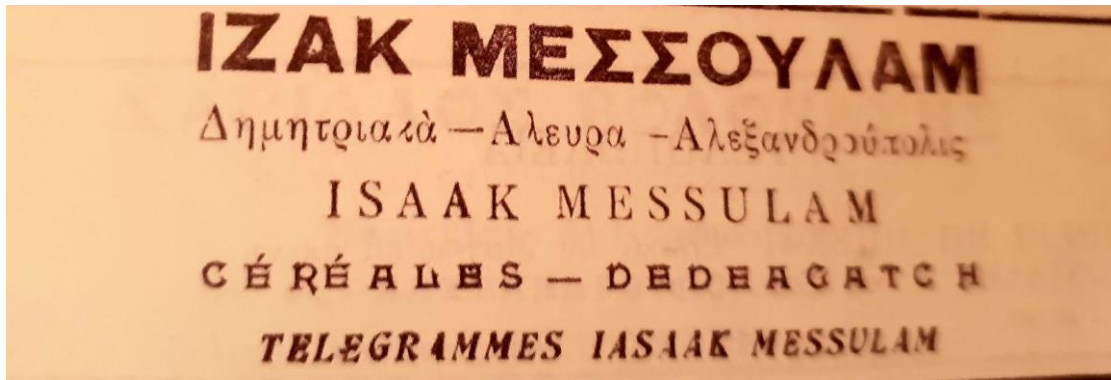
Το ψαροχώρι του **Δεδέαγατς** (*δέντρο του καλόγερου στην οθωμανική γλώσσα*) ήταν ένας μικρός οικισμός με φυσικό λιμανάκι στη Θράκη ως να αποφασίσει ο Γερμανοεβραίος **Βαρόνος Χιρς (Maurice de Hirsch)** να γίνει σιδηροδρομικός κόμβος διασύνδεσης των σημαντικότερων πόλεων των Βαλκανίων στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Τα τρένα έφτασαν και μετέφεραν ευρωπαϊκό αέρα στην (μετέπειτα) **Αλεξανδρούπολη** και στην υπόλοιπη Βόρεια Ελλάδα που είχε ακόμα άρωμα Ανατολής.

Ο **Σιδηρόδρομος και το Λιμάνι** χάραξαν την ιστορία της **Αλεξανδρούπολης** και δημιούργησαν μια πόλη νέα και **κοσμοπολίτισσα** με διεθνείς τράπεζες, προξενεία και εμπορικούς ακολούθους ξένων χωρών. Ανάμεσα στους πληθυσμούς που μετακινήθηκαν στη νέα πόλη για εργασία και καλύτερο μέλλον ήταν και Εβραϊκής καταγωγής όπως φαίνεται στις απογραφές. Το **1889 ήταν 35 άτομα** ενώ το **1928 κατοικούσαν 181** συμπολίτες μας Εβραϊκής καταγωγής, όπως καταγράφει ο ιστορικός ερευνητής κύριος **Θρασύβουλος Παπαστρατής**.

Εικόνα 1: 1925, μπροστά στη Συναγωγή της Αλεξανδρούπολης φωτογραφίζονται νεαρές κυρίες της Εβραϊκής και της Αρμένικης κοινότητας. (Πηγή: Γειτονιές & Αναμνήσεις Αλεξανδρούπολης / Μαρία Καραόγλου)

Εικόνα 2: 1928, Διαφήμιση του εβραϊκής καταγωγής, Αλεξανδρουπολίτη εμπόρου Ιζάκ Μεσσουλάμ. (Πηγή: Γειτονιές & Αναμνήσεις Αλεξανδρούπολης)

Οί Ίδρυταί:

Μωΐς Χάτεμ, Άβραάμ Χάτεμ, Μωΐς Ματαλόν, Ίσαΐα Άμπουλάφια, Σαμουέλ Έσκенаζΐ, Σαμουέλ Μέντα, Λεών Μητράνη, Λεών Ματαλών, Ίσουά Μπαλουλ, Άλμπέρτ Μπεχάρ, Αϊμίλ Ματαλόν, Μποχάρ Άμπουλάφια, Άντζέλ Σημσή, Νισήμ Γκερόν, Ραφαήλ Άμπουλάφια, Βιτάλη Όθαδιά, Νισήμ Γκάρτη, Βιτάλη Ματαλόν, Σαδΐ Ματαλόν, Μαΐρ Μπεχάρ, Ίσουά Μπεχάρ, Ίοντώε Ματαλόν, Ίωσήφ Μητράνη, Ίωσήφ Μπενσόα, Άαρών Σημσή.

Ότι άκριβές, αντίγραφον.

Έν Άλεξανδρουπόλει τΐ 20 Άπριλίου 1939.

Ό Πρόεδρος
Μ. ΧΑΤΕΜ

Ό γραμματεΐς
Α. Μπεχάρ

Εικόνα 3: 20 Απριλίου 1939, οι Ίδρυτές της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αλεξανδρούπολης στο Καταστατικό της όπως δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ. Η Κοινότητα φυσικά ήταν παλιότερη, αλλά τη δεκαετία του 1930 όλες οι Ισραηλιτικές κοινότητες της Ελλάδας απέκτησαν επίσημο κανονισμό λειτουργίας, που δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (πηγή: Γειτονιές & Αναμνήσεις Αλεξανδρούπολης/μελέτη Θρασύβουλου Παπαστρατή)

Εικόνα 4: 25 Οκτωβρίου 1938, ταχυδρομικό δελτάριο με τη σφραγίδα του κ. Πέππο Ρεϊτάν. (Πηγή: Γειτονιές & Αναμνήσεις Αλεξανδρούπολης/Βίκου Ρεϊτάν)

Στις αρχές της τραγικής δεκαετίας του **1940**, οι **Εβραίοι της Αλεξανδρούπολης** ήταν περίπου **150**. Μαζί με τους ομοθρήσκους τους όλων των περιοχών της Θράκης και της Ανατολικής Μακεδονίας, συνελήφθησαν το βράδυ της **3ης Μαρτίου 1943** από τις Γερμανο-Βουλγαρικές Αρχές Κατοχής και στάλθηκαν στα ναζιστικά στρατόπεδα του θανάτου.

Εικόνα 5: Μάρτιος 1943. Ξεκινάει η εκτόπιση των Εβραίων από το Διδυμότειχο (Πηγή: Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδας)

Μας θυμίζει η κυρία **Ράνια Πανταζίδου** πως η εγγονή της Ιουλίας Δραγούμη, **Άλεξ Ζάννου** στο βιβλίο της **«Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος στην Ελλάδα. 1940-1944. Αναμνήσεις.»** αναφέρει: «...στο σπίτι έχω μια νέα κοπέλα, την **Ντορέττα**, που έφερα μαζί μου από την Αλεξανδρούπολη λίγο πριν γεννηθεί ο Στέφανος για να με βοηθάει με τα παιδιά. Είναι Εβραία. Η οικογένειά της (πατέρα, μητέρα, αδελφό και 3 αδελφές) μπροστά στην εισβολή των Βουλγάρων στην Θράκη καταφεύγουν και αυτοί στην Αθήνα. Έχοντας υπ' όψει την εγκληματική μεταχείριση των Εβραίων από τους Γερμανούς στην υπόλοιπη Ευρώπη, πρέπει να φροντίσω για ψεύτικες ταυτότητες. Ευτυχώς στο Υπουργείον Εσωτερικών είναι ο ναύαρχος Γέροντας, παλιός φίλος του πατέρα μου, που με ξέρει από μικρή. Του λέω μόνον ότι αυτή η οικογένεια έφυγε λόγω των Βουλγάρων και τους βγάζουμε ταυτότητες με χριστιανικά ονόματα. Θα σωθούν όλοι, εκτός από τον αδελφό: θα τον προδώσει κάποιος άτιμος που τον ήξερε από την Αλεξανδρούπολη. Θα τον φορτώσουν και αυτόν στα βαγόνια για μεταφορά ζώων, χωρίς παράθυρα, χωρίς θέση για να καθίσουν, όπου μόλις φθάνουν, οι Γερμανοί στοιβάζουν τους Εβραίους που πιάνουν για να τους στείλουν στα στρατόπεδα θανάτου. Είναι τέτοια η κατάσταση που ήδη στον επόμενο σταθμό έχουν πεθάνει οι μισοί από ασφυξία...».

Από τους Εβραίους της Αλεξανδρούπολης που στάλθηκαν στα στρατόπεδα θανάτου και κυρίως στην Τρεμπλίνκα μόνο 4 επέζησαν...

Gr-Jude Stn 99850
995
Konzentrationslager Art der Haft: Gef.-Nr.: 97854

Name und Vorname: MENDAS Armandos ✓
geb.: 1.4.1918 zu: ALEXANDROPOULIS (THRAK.) Griech.
Wohnort: Athen Akademias 90
Beruf: Mechaniker Rel.: isr.
Staatsangehörigkeit: Griechisch Stand: led.
Name der Eltern: Kaufm. Samuel M. gest. 1942 Rasse:
Wohnort: Chrysi geb. Zacharia unbel.
Name der Ehefrau: Rasse:
Wohnort:
Kinder: Alleiniger Ernährer der Familie oder der Eltern:
Vorbildung: Gymnasium
Militärdienstzeit: von — bis
Kriegsdienstzeit: 1938 - 1941 von — bis
Größe: 165 Nase: gebog. Haare: schw. Gestalt: schw.
Mund: gew. Bart: Gesicht: ov Ohren: gew.
Sprache: Griech. span. it. fr. Augen: braun Zähne: 2 fehlen
Ansteckende Krankheit oder Gebrechen:
Besondere Kennzeichen: Tat. Au
Rentenempfänger:
Verhaftet am: 17.6.1944 wo: Athen
1. Mal eingeliefert: Athen, Au, Schw. 2. Mal eingeliefert: 26.11.44 Bm
Einweisende Dienststelle: 26.11.44 KL Stutthof
Grund:
Parteizugehörigkeit: von — bis
Welche Funktionen:
Mitglied v. Unterorganisationen:
Kriminelle Vorstrafen:
Politische Vorstrafen:
Ich bin darauf hingewiesen worden, dass meine Bestrafung wegen intellektueller Urkundenfälschung erfolgt, wenn sich die obigen Angaben als falsch erweisen sollten.
v. g. u. 16018
Der Lagerkommandant
KL 42/15.44 200.000

Εικόνα 6 φύλλο μεταφοράς του Αλεξανδρουπολίτη Εβραϊκής καταγωγής Πιλότου Αρμάνδου Μέντα (γεν. 1/4/18). Μεταφέρθηκε από τα κρατητήρια της οδού Ακαδημίας 90 στην Αθήνα μαζί με τους Εβραίους της Κέρκυρας στο Άουσβιτς τον Ιούνιο 1944. Στις 26/11/44 τον πήγαν στο Στούτχοφ και κατόπιν στο Μπούχενβαλτ. Δεν επέζησε.

Ο ιστορικός ερευνητής κ. Θρασύβουλος Παπαστράτης αναφέρει: «Περίπου 400 Έλληνες Εβραίοι, εγκατέλειψαν την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Φυσικά, αυτοί που έφυγαν ήταν εκείνοι που είχαν τη δυνατότητα της εγκατάστασης σε άλλο τόπο και της μακρόχρονης παραμονής εκεί και μάλιστα κρυπτόμενοι.»

Μία από τις οικογένειες που διέφυγαν να γλυτώσουν και κρύφτηκαν σε άλλο μέρος ήταν και η οικογένεια Πέππο Ρεϊτάν. Τον συγκλονιστικό αγώνα επιβίωσης τους μας διηγείται στην μαρτυρία της, η κόρη του κυρία Βίκυ Ρεϊτάν. Γεννήθηκε στη Βόρεια Εύβοια και στο χωριό Αχλάδι που ήταν η κρυψώνα τους:

«Όταν οι Γερμανοί μπήκανε στην Πολωνία τον Σεπτέμβριο του 1939 και άρχισαν να μαζεύουν τους Εβραίους, ο πατέρας μου είχε την προαισθήση πως οι Ελληνοεβραίοι θα είχαν την ίδια μοίρα! Πήρε την οικογένεια του (τη σύζυγο Ρόζα και την κόρη Ραχήλ) και με μεγάλες ταλαιπωρίες, κατέληξε στο νησί της Εύβοιας! Αυτό έγινε το 1942! Με χριστιανικά ονόματα (Ανδρέας ο ίδιος, η σύζυγος Ρούλα και η κόρη Λίλη), τα οποία αποκτήσανε από τις Ελληνικές αρχές, κρύφτηκαν σε ένα χωριό της Βόρειας Εύβοιας, το Αχλάδι έως το 1945!

Εγώ η **Βίκυ Ρεϊτάν** γεννήθηκα τον Οκτώβριο του 1944 στο Αχλάδι στο χωριό που κρυβόταν η οικογένεια. Οι Άγγλοι μετά την απελευθέρωση, βοήθησαν την οικογένεια μου να επιστρέψουμε στην Αλεξανδρούπολη το 1945! Η Ισραηλιτική κοινότητα της πόλης μας είχε εξοντωθεί ολοκληρωτικά. Οι περισσότεροι στο στρατόπεδο θανάτου **Treblinka της Πολωνίας**. Ο πατέρας μου έχασε στα χέρια των Γερμανών τη μητέρα του, τις 3 αδελφές του με τις οικογένειες τους και το μικρότερο αδελφό του **Νισίμ Ρεϊτάν**. Ήταν απίστευτα μορφωμένος και πολύγλωσσος που σκοτώθηκε σε ανατίναξη τρένου. **Είμαστε η ΜΟΝΗ οικογένεια που επέστρεψε.. 4 άτομα!** Αυτά τα λίγα που σας έγραψα, είναι μία μικρή περίληψη από τη μεγάλη τραγωδία της οικογένειας **Ρεϊτάν**.»

Στο Διδυμότειχο η τραγωδία ήταν ακόμα μεγαλύτερη. Στην ιστοσελίδα του **Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου της Ελλάδας** διαβάζουμε «...η εβραϊκή κοινότητα **Διδυμοτείχου** ήταν μια από τις αρχαιότερες Εβραϊκές κοινότητες της Ελλάδος και η μεγαλύτερη της Ελληνικής Θράκης. Σύμφωνα με μια στατιστική του 1906, που δημοσιεύτηκε στο *Bulletin d' Orient*, στο Διδυμότειχο, ζούσαν **1110** Εβραίοι.

Το **1911** ανεγείρεται νέο σχολικό κτίριο, στο οποίο το **1913 φοιτούν 255** μαθητές. Από το **1924** το σχολείο λειτουργεί ως κοινοτικό. Στη σχολή αυτή δίδαξαν, ο ελληνομαθής **Ιωσήφ Πέσσαχ, ο Ηλίας Μπαρτζιλιάϊ (μετέπειτα Αρχιραββίνος Αθηνών), αλλά και οι Σαμουήλ Ναχόν και Ιωσήφ Ρεϊτάν.**

Στις αρχές του 20ου αιώνα, η Ισραηλιτική Κοινότητα Διδυμοτείχου, γνώρισε μέρες ακμής. Χαρακτηριστικό είναι ότι, όταν το **1913** επισκέφτηκε την πόλη ο **τσάρος της Βουλγαρίας Φερδινάνδος** διέμεινε στη μεγαλοπρεπή οικία του **Ραφαήλ Μπεχάρ**. Εκεί διέμεινε και ο **βασιλεύς της Ελλάδος Αλέξανδρος**, την 8η Ιουλίου 1920, μια μέρα πριν ο ελληνικός στρατός προελάσει στην Ανατολική Θράκη.

Οι **Εβραίοι του Διδυμοτείχου** ήταν ιδιοκτήτες εμπορικών και βιοτεχνικών καταστημάτων αλλά και τεχνίτες. Ξεχωριστή θέση στην οικονομική και κοινοτική ζωή κατείχε η οικογένεια **Τζιβρέ**, πολλά από τα μέλη της οποίας ασχολούντο με το εμπόριο μεταξιού.

Τον **Απρίλιο του 1941**, εισβάλλουν στην πόλη οι Γερμανοί. Κάποιες Εβραϊκές οικογένειες έχουν προλάβει να διαφύγουν σε συγγενικά σπίτια στη Τουρκία. Πολύ λίγες καταφέρνουν να σωθούν μεταβαίνουσες στην Παλαιστίνη, ενώ οι υπόλοιπες επαναπροωθούνται από τους Τούρκους σε ελληνικά νησιά, για να συναντήσουν τη μοίρα των άλλων Ελληνοεβραίων.

Τα επόμενα δυο χρόνια, λεηλατούνται οι περιουσίες των Εβραίων, επιτάσσονται τα σπίτια τους και οι Γερμανοί, -με την προσφιλή τους μέθοδο- "αποκοιμίζουν" τον εβραϊκό πληθυσμό, ο οποίος ζει μη γνωρίζοντας ότι είναι στις λίστες για το Άουσβιτς.

Στις **4 Μαΐου του 1943**, συλλαμβάνονται και μεταφέρονται, στοιβαγμένοι σε βαγόνια για ζώα, στη Θεσσαλονίκη **731 Εβραίοι από το Διδυμότειχο και 180 από τη Νέα Ορεστιάδα**. Από εκεί στην Πολωνία, στο ταξίδι χωρίς γυρισμό.

Το 1985, στο Διδυμότειχο, δεν υπάρχει κανένας Εβραίος και το 1987 διαλύεται και επίσημα η Ισραηλιτική Κοινότητα Διδυμοτείχου.»

Ο γιατρός κύριος **Ηλίας Πέσσαχ** προσθέτει την οικογενειακή μαρτυρία του στην σελίδα «**Γειτονιές και Αναμνήσεις της Αλεξανδρούπολης**»:

«...το τελευταίο ζευγάρι Εβραίων του Διδυμοτείχου ήταν ο παππούς μου **Ισαάκ Εσκενάζι** και η γιαγιά μου **Ρεβέκκα Εσκενάζι**.

Ο **Ισαάκ Εσκενάζι** ήταν έμπορος. Είχε μαγαζί με υφάσματα στην κεντρική πλατεία του Διδυμοτείχου και επιζών Ολοκαυτώματος. Όλη του η οικογένεια, γονείς, αδέρφια, 1η σύζυγος και παιδιά εξοντώθηκαν. Ο μόνος συγγενής του που επέζησε ήταν ο **Σολομών Μπέχαρ**. Κατάφερε και τον διέσωσε μέσα στο στρατόπεδο συγκεντρώσεως όπου ήταν και οι 2.

Η **Ρεβέκκα Εσκενάζι** ήταν κόρη του **Αρχιραββίνου Μωυσή Πέσσαχ** και αδελφή του **Ραββίνου Ιωσήφ Πέσσαχ**. Ο 1ος της σύζυγος εξοντώθηκε από τους Βούλγαρους στη Δράμα όπου διέμεναν ενώ ο **Τζέκης Κοέν** γιος της από εκείνο το γάμο, είναι ο **τελευταίος Εβραίος της Δράμας**. Έχασε 2 αδελφούς της στο Ολοκαύτωμα, ενώ την αδελφή της τη βίασαν οι ναζί σε επιδρομή σε χωριό του Βόλου. Κρύβονταν μαζί με τον πατέρα τους **Αρχιραββίνο Πέσσαχ** χωρίς να ξέρουν ποια είναι. Από τότε δεν ξαναμίλησε. Η δε μητέρα της επίσης πέθανε λίγο καιρό μετά με την είδηση των θανάτων των γιων της.»

Μετά την απελευθέρωση το Ελληνικό κράτος κάνει προσπάθειες να ανακουφίσει τον πόνο και να υποστηρίξει την αποδεκατισμένη Εβραϊκή κοινότητα της Ελλάδας. Στη Θράκη και στην Αλεξανδρούπολη, οι μνήμες των Εβραίων συμπολιτών μας παραμένουν ζωντανές αλλά η άλλοτε ακμάζουσα Εβραϊκή κοινότητα έχει χαθεί..

Το **1945**, ο **Υπουργός Οικονομικών Μιχαήλ Πεσματζόγλου** με νέο νόμο ορίζει πως όσοι Έλληνες καταχράστηκαν ή καταπάτησαν περιουσίες Εβραίων θυμάτων των ναζί, θα τιμωρηθούν αυστηρά ως να αποζημιώσουν τους συγγενείς των θυμάτων ενώ όσα περιουσιακά στοιχεία ανήκουν σε θύματα χωρίς συγγενείς, θα αξιοποιηθούν για την ανακούφιση των υπόλοιπων επιζώντων.

Εικόνα 7: 15 Νοεμβρίου 1945, στην εφημερίδα "The Hebrew Standard" της Αυστραλίας υπάρχει άρθρο με τίτλο "Restoring Jewish Property" και αναφέρεται στο νέο νόμο του Ελληνικού κράτους.

Ευχόμαστε με όλη μας την ψυχή και δυνατή φωνή **ΠΟΤΕ ΞΑΝΑ!** Η **Διεθνής Ημέρα Μνήμης των Θυμάτων του Ολοκαυτώματος** είναι η ημέρα που μας θυμίζει και ενισχύει την υποχρέωση μας απέναντι στα ανθρώπινα δικαιώματα όλο το χρόνο! Πρέπει να εξασφαλίσουμε ότι οι νέες γενιές γνωρίζουν αυτή την ιστορία και δεν θα επαναληφθεί ποτέ.

Ηλίας Τζιώρας i.tzioras@uop.gr Υπ. Διδάκτορας Ψηφιοποίησης Πολιτιστικής Κληρονομιάς & Τοπικής Ιστορίας (Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου)